

Oponentský posudek na habilitační práci JUDr. Katarína Šmigová, PhD., LL.M, na téma: „Norimberské zásady ~~ako základ medzinárodného trestného práva~~“

Paneurópska vysoká škola v Bratislave	
Dátum:	10-12-2019
Ev.č.:	JTP-248/2019
Prílohy:	0
Vybavuje:	prof. Šmigová

1. Prijateľnosť práce k habilitačnému řízení

Předložený habilitační spis sestává z poměrně obsáhlé, dosud nevydané monografie (183 s. rkp vlastního textu + přílohy), datované 2019. Takovýto rozsah by z pohledu praxe běžné pro obhajoby habilitačních prací na PF UK v Praze vyhovoval, předpokládám, že je to v souladu i s pravidly platnými pro habilitační práce na Právnické fakultě Panevropské vysoké školy v Bratislavě. Rovněž zařazení habilitačního řízení do odboru 3.4.8. „medzinárodné právo“ není problematické, protože svým obsahem se práce věnuje vývoji mezinárodního trestního práva (MTP) jako důležité součásti mezinárodního práva veřejného.

2. Výběr tématu, aktuálnost a metody práce

Výběr tématu zjevně odráží vědecký zájem autorky, navazuje na její dosavadní produkci, která je mi známá. Současně představuje výrazný posun, a to zejména kvalitativní. Na první pohled by se mohlo zdát, že zvolené téma, „Norimberské zásady“, ať už v materiálním smyslu (odkazující na Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku), nebo jako Zásady mezinárodního práva uznané v Chartě norimberského tribunálu a jeho rozsudku, vypracované Komisí OSN pro mezinárodní právo a přijaté rezolucí Valného shromáždění OSN, je spíše historické. Ve skutečnosti je však opak pravdou. Autorka využila obsah sedmi norimberských zásad pouze jako východisko pro další zkoumání jejich potvrzení nebo evoluce v pozdějším období. Těžiště práce tak spočívá v analýze statutů a judikatury *ad hoc* mezinárodních trestních tribunálů (ICTY a ICTR) a Mezinárodního trestního soudu. Tím je habilitační práce také velmi aktuální.

Pokud jde o metody práce, autorka se k nim vyjadřuje v rámci úvodu, který se jinak zabývá též historickými souvislostmi norimberského procesu a následného vývoje MTP. K otázkám metodologie se dostává na s. 14-17. Není sporu o tom, že v takto zaměřené práci musí hrát hlavní roli metoda analýzy a komparace. Autorka se hlásí také ke zkoumání norimberských zásad pomocí teorie mezinárodních vztahů, z nichž vcelku logicky volí přístup konstruktivismu. S tím by se dalo určitě souhlasit, neboť v porovnání s jinými teoriemi

mezinárodních vztahů je k roli mezinárodního práva vstřícnější. Na druhou stranu se mi zdá, že mezinárodně vztahový přístup je patrný zejména v Úvodu. Při analýze jednotlivých zásad pak převládá, a to zcela správně, pozitivněprávní přístup. To je naprosto logické a není třeba to nijak složitě obhajovat. Ostatně navzdory mnoha novým teoriím mezinárodního práva, importu některých přístupů z teorie mezinárodních vztahů apod., v současném, někdy až nepřehledném stavu teorií (eklekticismus) žádná z „moderních“ teorií nedokázala vytlačit analytický pozitivismus, který se navíc může opírat i o kodifikované metody výkladu (čl. 31 a 32 Vídeňské úmluvy o smluvním právu).

Konečně lze souhlasit s výchozí tezí (hypotézou) zkoumání, že norimberské zásady byly revolučním základem a jsou v dalším výboji MTP předmětem jen předmětem evoluce, kterou ovlivnily další materiální prameny mezinárodního práva. Autorka se na konci každé kapitoly vrací k této hypotéze a provádí její vyhodnocení.

3. Formální stránka práce

Habilitační práce má standardní úpravu kvalifikačních prací, včetně slovenského a anglického abstraktu, předmluvy, obsahu a seznamu zkratk. Je členěná na Úvod, Závěr a sedm hlavních kapitol, které jsou dále vnitřně strukturované. Rozdělení práce do sedmi kapitol je zcela logické, protože odráží sedm norimberských zásad.

Text je napsaný odborným jazykem, srozumitelně a čtivě. Práce je napsaná velmi pečlivě, téměř neobsahuje gramatické nebo jiné formální chyby. Jako velmi dobré hodnotím, že autorka formuluje na konci každé kapitoly alespoň stručné předběžné závěry. Z hlediska náležitostí vědecké práce, kterou musí být habilitační spis, je ovšem důležité, že práce obsahuje velmi rozsáhlý a dobře strukturovaný seznam literatury, smluvních pramenů a judikatury.

4. Obsahová stránka práce

Obsahový půdorys práce je vymezen obsahem již výše zmíněných sedmi norimberských zásad. Jednotlivé kapitoly jsou pak vnitřně členěné, přičemž tato struktura je sice obdobná, ale pružně odráží zvláštnosti jednotlivých zásad, právních institutů tam obsažených a dalšího vývoje v post-norimberském období. Typicky první subkapitola vždy obsahuje analýzu samotné zásady, poslední pak přináší dílčí závěry. Ostatní subkapitoly

rozbírají vývoj daných právních pravidel a institutů MTP. Zpravidla se přitom ještě rozlišuje vývoj v post-norimberském období a úprava v Římském statutu MTS.

Kapitola 1 zkoumá zásadu trestní odpovědnosti jednotlivce v mezinárodním právu, která byla ve vývoji po Norimberku sice potvrzena, ale zároveň modifikována z unitárního modelu odpovědnosti pachatele do různých forem spoluúčasti rozpracované v čl. 25 Římského statutu. 2. kapitola se zabývá zásadou primátu mezinárodního práva před vnitrostátním právem (jinak řečeno, skutečnost, že vnitrostátní právo neukládá trest za čin, které je zločinem podle mezinárodního práva, nezbavuje odpovědnosti podle mezinárodního práva). Ač není výslovně upravena v Římském statutu, byla vývojem MTP potvrzena. V kapitole 3 je analyzována zásada irelevantnosti oficiálního postavení osoby, která spáchala zločin podle mezinárodního práva. Zde došlo v Římském statutu k rozšíření či prohloubení této zásady od irelevantnosti oficiálního postavení ve vztahu k trestní odpovědnosti všech osob (čl. 27 odst. 1) k vyloučení imunit nebo zvláštních procesních pravidel podle vnitrostátního nebo mezinárodního práva (čl. 27 odst. 2). Proto je zde věnována větší pozornost institutu imunit podle mezinárodního práva. Bez ohledu na spornou otázku, zda tato výjimka vylučuje trestní imunitu pouze představitelů a úředníků států, smluvních stran Římského statutu a jen před Mezinárodním trestním soudem, nebo se týká i třetích států a působí též ve vztazích mezi státy, zásada III byla potvrzena a prohloubena.

Poněkud odlišná je situace u čtvrté zásady (neaplikovatelnosti obhajoby z důvodu plnění rozkazu nadřízeného), kde vývoj v judikatuře *ad hoc* tribunálů a Římský statut MTS znamená posun od absolutní odpovědnosti k omezenému uznání obhajoby na základě rozkazu, který nebyl zjevně protiprávní, u některých zločinů. Naopak kapitola 5 (právo na spravedlivý soudní proces) prokazuje rozvoj této zásady v důsledku rozvoje mezinárodní úpravy lidských práv po 2. světové válce. Nejrozsáhlejší kapitola (6.) se zabývá obsahem šesté norimberské zásady, která stručně vymezila tři kategorie zločinů podle mezinárodního práva, a srovnává ho s mnohem propracovanějšími definicemi zločinu agrese, válečných zločinů, zločinů proti lidskosti a zločinu genocidia v Římském statutu.

Konečně asi nejsložitější je posuzování poslední zásady (účastenství), a to spíše z hlediska trestněprávní teorie, než z pohledu mezinárodního práva. To proto, že v Chartě MVT a zformulovaných zásadách nebyla detailně řešena a ve vnitrostátním právu panují rozdíly mezi přístupem v *common law* a kontinentálních právních řádech. Zde došlo v post-norimberském období k vývoji, který vede ke konkretizaci a diferenciaci forem účastenství na páchání zločinů podle mezinárodního práva.

5. Připomínky a otázky

Jako ke každé práci i zde je možné mít některé připomínky. Navzdory velmi pečlivému zpracování spisu má oponent jednu připomínku k používané terminologii. Autorka občas používá trestné činy (*offences*) podle mezinárodního práva, občas zločiny (*crimes*). V daném kontextu je však obvyklý výraz „zločiny podle mezinárodního práva“, a to bez ohledu na terminologii používanou ve vnitrostátním trestním právu. To je ale spíše formální drobnost.

Složitější (a v kontextu celé práce nepochybně nejsložitější) je otázka imunit v mezinárodním právu. Ač imunity státu a státních představitelů mají společné kořeny v principu svrchované rovnosti (zde specificky vyjádřené maximou *par in parem non habet imperium*), přesto existují určité rozdíly. Rozlišování jednání vrchnostenské povahy (*acta iure imperii*) a obchodní povahy (*acta iure gestionis*) se vztahuje k jurisdikčním imunitám státu z civilní jurisdikce, ale nelze je mechanicky přenést do oblasti trestních imunit státních představitelů. Proto formulace (s. 52), podle které „*Ratione personae* představuje súkromé konanie (*acta iure gestionis*) osoby“, je přinejmenším nepřesná a může být matoucí. Podobně nesprávné je tvrzení na posledním řádku téže strany („ide o imunitu *ratione materiae*...“). Ve skutečnosti se osobní imunita (*ratione personae*) přiznává pouze úzké skupině nejvyšších představitelů (jako hlava státu), pokrývá sice úřední stejně jako soukromé jednání, ale končí se skončení funkčního období daného představitele. Poté takovou osobu (např. bývalou hlavu státu či vlády, nebo ministra zahraničních věcí) chrání jen reziduální imunita *ratione materiae*, která se však vztahuje jen na úřední akty.

Otázka výjimek z funkční imunity (*ratione materiae*) je proto klíčovou otázkou, kterou se zabývají některé soudy a kterou řeší také Komise pro mezinárodní právo v rámci zvláštního kodifikačního tématu. To je zase (vzhledem k horizontální, mezistátní rovině) trochu odlišný problém od výjimek, které řeší Mezinárodní trestní soud ve vertikálních vztazích s ohledem na speciální smluvní režim (čl. 27 a čl. 98 ŘS MTS). To se týká rovněž diskutovaného případu Al-Bashira, prezidenta (dnes již bývalého) Súdánu.

Pro účely obhajoby navrhuji tyto otázky:

- 1) V souvislosti s případem Al-Bashira, jak habilitantka hodnotí rozsudek Odvolacího senátu MTS ve věci Jordan – cooperation?
- 2) Představuje čl. 27 odst. 2 prohloubení třetí norimberské zásady, nebo je irelevance úředního postavení pro trestní odpovědnost (hmotněprávní) odlišná od výjimky z procesního institutu imunit?

3) Jsou norimberské zásady relevantní pro MTS a další mezinárodní tribunály, nebo také pro smíšené (hybridní) tribunály?

4) Jak habilitantka vnímá současný odpor některých států proti Římskému statutu? Jde pouze o kritiku konkrétní instituce (MTS), nebo také o zpochybnění zásad mezinárodního trestního práva?

6. Závěrečné hodnocení

Nehledě na drobné připomínky a otázky, ke kterým tato zajímavá práce při čtení inspiruje, jde nesporně o kvalitní monografii, která splňuje veškeré požadavky kladené na habilitační spis. Proto tuto práci plně doporučuji k obhajobě a také jsem připraven podpořit návrh, aby po úspěšné obhajobě byl JUDr. Kataríně Šmigové, PhD., LL.M, udělen vědecko-pedagogický titul docentka.

V Praze dne 3.12.2019



Prof. JUDr. Pavel Šturma, DrSc.